

ISSN 2524-2369 (Print)
ISSN 2524-2377 (Online)

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА
LITERARY SCIENCE

УДК 821.162.1 (092)
<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2021-66-2-207-214>

Паступіў у рэдакцыю 06.11.2020
Received 06.11.2020

М. М. Хмяльніцкі

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь

**БЕЛАРУСЬ ЯК МАЛАЯ ГІСТАРЫЧНАЯ РАДЗІМА
Ў ТВОРЧАСЦІ ПОЛЬСКІХ ПАЭТАЎ 1918–1939 ГГ.
(НА ПРЫКЛАДЗЕ ПАЭЗІІ К. ВЯЖЫНСКАГА І С. БАЛІНСКАГА)**

Анотацыя. Стат'я посвячана выяўленню месца і ролі Беларусі як малой родины в творчестве польских поэтов Казимира Вежинского и Станислава Балинского (1918–1939 гг.). Раскрыты аксиологические координаты, идейно-творческие приоритеты лирического героя, охарактеризованы формы и уровни художественного воплощения темы малой исторической родины (хронотоп, реалии, образы-символы, прецедентные имена, пейзаж, художественный язык) в поэзии исследуемых авторов. Творчество К. Вежинского и С. Балинского проанализировано через призму литературной и фольклорно-мифологической традиций, межкультурного диалога. Определена специфика художественного отражения Беларуси и белорусов в поэзии К. Вежинского и С. Балинского (влияние белорусско-польского пограничья, связь истории с современностью, фольклорный компонент, мифологический дискурс, реалистический пейзаж, романтическая образность и др.).

Ключевые слова: традиция, белорусско-польское пограничье, автобиографизм, образ-символ, мотив, фольклор, мифология, белорусские реалии, романтизм, дискурс

Для цитирования: Хмяльніцкі, М. М. Беларусь як малая гістарычная радзіма ў творчасці польскіх паэтаў 1918–1939 гг. (на прыкладзе паэзіі К. Вяжынскага і С. Балінскага) / М. М. Хмяльніцкі // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2021. – Т. 66, № 2. – С. 207–214. <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2021-66-2-207-214>

Mikalai M. Khmialnitski

Belarusian State University, Minsk, Belarus

**BELARUS AS A SMALL HISTORICAL HOMELAND IN THE WORKS OF POLISH POETS OF 1918–1939
(BASED ON THE POETRY OF K. VYAZHINSKY AND S. BALINSKY)**

Abstract. The article is devoted to the place and role of Belarus as the small historical homeland in the works of the Polish poets Kazimir Vyazynski and Stanislaw Balinski (1918–1939). The axiological coordinates, ideological and creative priorities of the lyrical hero are revealed. The forms and levels of the theme of the small historical homeland artistically embodied in the poetry of the studied authors such as chronotope, realities, images-symbols, precedent names, landscape, and artistic language have been characterized. The works by K. Vyazhinsky and S. Balinsky are analyzed through the prism of the literary and folklore-mythological traditions and intercultural dialogue. The specifics of the artistic depiction of Belarus and the Belarusians in the poetry of K. Vyazhinsky and S. Balinsky such as the influence of the vicinity of the Belarusian-Polish border, the connection of history with modernity, folklore component, mythological discourse, realistic landscape, romantic imagery, etc. are described.

Keywords: tradition, vicinity of the Belarusian-Polish border, autobiography, image-symbol, motive, folklore, mythology, Belarusian realities, discourse

For citation: Khmialnitski M. M. Belarus as a small historical homeland in the works of Polish poets of 1918–1939 (based on the poetry of K. Vyazhinsky and S. Balinsky). *Vesti Natsyonal'nai akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2021, vol. 66, no. 2, pp. 207–214 (in Belarusian). <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2021-66-2-207-214>

У часы Вялікага Княства Літоўскага была створана адметная сацыякультурная прастора, якая на працягу многіх стагоддзяў вызначала характар дзяржаўнага патрыятызму, спецыфіку літаратурнага развіцця ў гісторыі народаў, якія жылі на гэтай тэрыторыі. Урадженцы польска-беларуска-літоўскага памежжа сваімі творчымі дасягненнямі спрыялі культурнаму ўзаемадзеянню паміж народамі. Нягледзячы на працэсы паланізацыі і русіфікацыі, беларусы, паводле трапнага выказ-

вання У. Мархеля, не «пазбавіліся гістарычных уяўленняў пра сваю першасную радзіму, пра сваю тутэйшасць» [1, с. 5]. Не забываючы пра супярэчнасці і складанасці наступных стагоддзяў, адзначым, што ўсё прагрэсіўнае аб'ядноўвала суседнія народы, спрыяла культурным дасягненням, узбагачала нацыянальнае пісьменства, стварала літаратурна-творчыя мадэлі будучыні.

Многія польскія паэты 1918–1939 гг. – Л. Падгорскі-Аколаў, К. Вяжынскі, С. Балінскі, Я. Булгак, Ю. Чаховіч, Ч. Мілаш, Т. Буйніцкі, К. Ілаковіч і інш. – успрымалі памежныя землі як Літву гістарычную. Іх творчасць тэматычна была звязана і з Беларуссю, якую яны, у адпаведнасці з традыцыяй, паэтызавалі як біяграфічную і геаграфічную Аркадыю.

Беларусь як малая гістарычная айчына стала аб'ектам мастацкага адлюстравання ў паэтычнай спадчыне Казіміра Вяжынскага (Kazimierz Wierzyński, 1894–1969) – польскага паэта, публіцыста, аднаго з заснавальнікаў літаратурнага аб'яднання «Скамандр». Аўтарскай любоўю і шчырасцю прасякнута ўсё, што малявалі яго памяць і ўяўленне: паданні і легенды беларускай зямлі, яе славуная гісторыя, тутэйшая прырода, калыханкі маці... А. Лойка слушна адзначыў: «З вершаў яго (Вяжынскага. – М. Х.) відаць, як ён любіў міцкевічаўскую Літву, тэа блізкія і яму мясціны, што па-над Віленкай і Нёманам» [2, с. 21]. Пра гэта красамоўна сведчыць знакавы ў творчасці К. Вяжынскага верш «Дарога да Навагрудка» («Droga do Nowogródka»), у якім аўтар скардзіцца на тое, што шлях з Варшавы ў старажытны правінцыяльны горад нялёгка, але разуменне таго, што гэта радзіма вялікага Міцкевіча, надае сілы і натхненне паэту:

Koła po same osie w płachetkach piasku grzęzną.
Po drodze zajazd czeka gościnnie w Nowogródku [3, с. 132].

(Колы па самыя восі у гурбах пяску грузнуць. / Па дарозе чакае гасцінны заезны двор у Навагрудку¹).

К. Вяжынскі не раз у вершы адзначае той факт, што навагрудская зямля апета міцкевічаўскім геніем: гэта і «лясныя вочы, азёры з балад» («oko leśne, jeziora balladowe»), «зьялены слуп месяца» («zielony słup księżycusa»), «рамантычная глыбіня бароў» («głęb bogów romantyczna»), «туганавіцкі парк» («tuhanowicki park»), «начное чарадзеіства» («czarodziejstwo nocne»), «стойкі водар гэтай зямлі» («woń tej ziemi czerstwa»).

Малая радзіма ўзгадваецца лірычнаму герою К. Вяжынскага праз «ружовыя акуллары» дзяцінства, вобразы якога ніколі не сцерці з яго памяці:

Tak jest tu wszędzie bez ciebie nieswojo,
Że mi częstokroć po nocach się śni
Twa droga w prochu. Lipy z boku stoją,
Widać sad, studnię i otwarte drzwi [3, с. 7].

(Тут паўсюль без цябе нязвыкла, / Што мне частакроць па начах сніцца / Твая дарога ў пыле. / Убаку ліпы стаяць, / Відно сад, студню і расчыненыя дзверы).

Лірычны герой адчувае асаблівую сувязь з родным домам, традыцыямі тутэйшай зямлі, адарванасць ад якой становіцца прычынай экзістэнцыяльнага непакую, адчування сябе бяздомным і самотным у віры сучаснасці:

Możliwe jednak, żeś zapomniiał o mnie,
Bo dość minęło, by zapomnieć – lat,
Ale ty, domie, nie wiesz jak bezdomnie
Bywa bez ciebie! Pusty cały świat [3, с. 7].

(Аднак магчыма, што ты забыўся пра мяне, / Бо мінула дастаткова гадоў, каб забыць, / Але ты, дом, не ведаеш, як бяздомна / Бывае без цябе! Пусты цэлы свет).

Жаданне вярнуцца ў бацькоўскі дом, дзе панавалі гармонія, любоў, павага, гасціннасць, не адпускае дваццацітрохгадовага паэта ў сталічнай Варшаве:

Otworzyć, wrócić! Tam gdzie kroki moje
Schodzą się zewsząd i nie wiedzieć skąd.
Okna, zegary, lustra i pokoje,
Sprzęty przy ścianach, każdy szary kąt [3, с. 8].

(Адкрыць, вярнуцца! Дзесяці там мае крокі / Сыходзяцца адусюль і няведама адкуль. / Вокны, гадзіннікі, люстры і пакоі, / Рэчы каля сцен, кожны шэры кут).

¹ Тут і далей, калі не ўказана крыніца, падрадкавы пераклад аўтара артыкула.

Па старой традыцыі над брамай дома вісеў абраз, які павінен быў абараняць тых, хто жыве тут, а падкова на парозе – сімвалізаваць і прыносіць сям’і шчасце:

Niech ci poszczęści, niech cię przypiłnuje
Szczerbiały w ramach ponad bramą Bóg!
Bądź zdrow, mój domie! Schylam się, całuję
Twój nabijany podkowami próg [3, с. 8].

(Няхай табе паішчасціць, няхай цябе ўсцеражэ / Пачарнелы ў рамцы па-над брамаю Бог! / Будзь здаровы, мой доме! Кланяюся, цалую / Твой з прыбітымі падковамі парог).

Верш К. Вяжынскага «У нас у Літве» («U nas na Litwie») перадае ўспаміны лірычнага героя аб часах бесклапотнага дзяцінства і юнацтва, праведзеных на малой радзіме:

Dawniej, u nas na Litwie, na łąkach wiosennych
Łowiłem w trawie małe, zielonawe żabki,
Szukałem gniazd kukułczych na zegarach sennych
I żał mi było myszy, gdy wpadły do łapki [3, с. 74].

(Колісь у нас, на Літве, на лугах вясновых / Жабкі лавіў я, малыя, зялёныя, лоўка, / Гнёзды кукілюў шукаў у гадзінніках сонных, / А мышэй шкадаваў, што трапляліся ў мышалоўкі [2, с. 135] (пераклад А. Лойкі)).

Малая айчына для лірычнага героя К. Вяжынскага атаясамліваецца з родным домам, калыханкай маці, бусянкай на страце стадолы, садам, паездкамі ў святы з бацькамі ў Вільню:

Słodko było usypiać przy «czarnym baranie»,
Gdy księżyc niepojęty, poprzez mgły firanek
Fantastyczne tapety rozwijał na ścianie
I wchodził z srebrną lampą na oszklony ganek.

<...> Bocian miał u nas gniazdo na dachu stodoły,
Pamiętam ogród, klomby, altanę liściastą,
Potem jeździliśmy już do Wilna, do szkoły,
Kończyło się to wszystko, zaczynało miasto [3, с. 75].

(І засынаў я соладка там пад казкі, / Як незразумелая поўня праз імглу фіранкі / На сцяне абояў развінала фантастычныя пазкі / І са срэбнай лямпай на зашклёным спынялася ганку. // <...>А бусел гняздом нам аздобіў дах стадолы, / Сад памятаю, клумбы, альтанкі холад, / Потым мы ездзілі ў Вільню ўжо, у школу, / Літва канчалася, а пачынаўся горад [2, с. 136] (пераклад А. Лойкі)).

Лірычны герой К. Вяжынскага сумуе па той прычыне, што скончылася ідылія яго даўняга жыцця, але ўяўленне часта пераносіць яго ў тыя час і прастору, і гэта дае яму сілы на будучыню:

Skończyło się to wszystko najdroższe na ziemi,
Jedyne me wesele, jedno szczęście moje,
Stałem wtedy przy oknie i łzami rzewnymi
Płakałem i tęskniłem – i jeszcze tam stoję [3, с. 75].

(Скончылася ўсё тое дарагое на зямлі, / Адзіная мая радасць, адно шчасце маё, / Стаў я тады пры акне і горкімі слязамі / Плакаў і нудзіўся – і ўсё яшчэ там стаю).

У вершы «Асенняя Літва» («Litwa Jesienna») К. Вяжынскага паўстаюць непаўторныя восеньскія краявіды памежжа: рознакаляровы лес у карагодзе з ветрам, сосны ў тумане, чырвань шыпыны, куст воўчых ягад:

Chyba tu razem zeszły się wszystkie jesienie,
Sosny w mgle, jak w burzanach, stanęły faliście
I za ręce się wzięły gałęzie i liście,
Głogi ostre, czerwone i lśniące derenie [3, с. 92].

(Хіба што збегліся восені ўсе, як яцвягі, / Сосны ў тумане, нібы ў бурунах хвалістых, / За рукі ўзяліся з галлём галлэ, ліст з лістам / Вострых шыпын, рознакалерных воўчых ягад [2, с. 136] (пераклад А. Лойкі)).

Літва-Беларусь ва ўспрыманні К. Вяжынскага – легендарны край са слаўным мінулым, якое жыве ў руінах замкаў, нагадваючы сучаснікам пра гістарычную радзіму, агульную для народаў былога Вялікага Княства Літоўскага:

W ruinach zamków starych zlatują się sowy,
W dziuplach, które przez wieki dla siebie ustrzegły,
Siedzą ślepe i drapią pazurem swym cegły
I długo myślą głową w kapuzie brązowej [3, c. 92].

(А ў замках старых, зруйнаваных злятаюцца совы, / І ў дуплах, якія ў стагоддзі свае запрэгли, / Сляпыя сядзяць, пазурамі цапаюць цэглу / З думкай бясконцай каптурных сваіх галоваў [2, с. 136] (пераклад А. Лойкі)).

Лірычны герой К. Вяжынскага не раз прызнаецца ў любові да зямлі продкаў, з якой ён вядзе ва ўяўленні доўгія размовы і якая ратуе яго ад усёахопнай тугі (напрыклад, як у вершы «Размова з пушчай» («Rozmowa z puszcza»)):

Przyszłaś, ziemio ojczysta, zasypałaś oczy
Ostatnią ciepłą garścią mego uwielbienia.
Jeszcze słyszę jak szum twój nade mną się toczy,
Nad światem, nad urodą, nad nędzą istnienia [3, c. 99].

(Прыйшла ты, бацькоўская зямля, засыпала вочы / Апошній цёплай жменнай майго ўлюбавання. / Яшчэ чую, як шум твой нада мной шапоча, / Над светам, над прыгажосцю, над убоствам існавання).

Асабліваю цікавасць у разрэзе нашай тэмы ўяўляе кніга К. Вяжынскага «Курганы» («Kurhany», 1938), якую вызначаюць гісторыясофская рэфлексія, экскурс у рэчпаспалітаўскія часы, акцэнт на міфатворчасці, трывалай сувязі мінулага і сучаснасці. У цэнтры аўтарскай увагі знаходзяцца вядомыя дзеячы сусветнай і польскай культур і літаратур – Шэкспір, Міцкевіч, Шапэн, Выспанскі. Цыкл складаецца з васьмі вершаў-паэм, напоўненых трывожнымі бачаннямі, катастрафічнымі матывамі (відавочна, услед за віленскімі паэтамі-жагарыстамі); яны перадаюць самотнасць лірычнага героя, прычынай якой з’яўляецца яго «боль распяцця на ростанях» («ukrzyżowany na rozstajach ból» [4, с. 7]).

У аснове цыкла «Курганы» К. Вяжынскага – чаргаванне карцін прыроды, эпізодаў жыцця знакамітых асоб, успамінаў пра падзеі мінулага, якія аб’яднаны паэмна-наратыўнай інтанацыяй аўтара. Паэт здзяйсняе экскурс у мінуўшчыну, прыгадваючы старажытныя беларускія і літоўскія замкі, якія калісьці ён бачыў і гераічная даўніна якіх неаднойчы натхняла і яго:

Na stromej wieży stoją i ku ziemi patrzą
Jak stygną moje słowa, uśpione kurhany,
Miecz zardzewiały w każdym leży pogrzebany,
Próchnieją żółte czaszki [4, c. 23].

(На стромкай вежы стаяць і на зямлю пазіраюць, / Як стогнуць мае словы, сонныя курганы, / Меч заржавелы ў кожным ляжыць, пахаваны, / Парахнеюць жоўтыя чарапы).

Асаблівая старонка ў спадчыне польскіх паэтаў XX ст. – апісанні рэк беларуска-літоўска-польскага памежжа, традыцыя ўслаўлення якіх бярэ свае вытокі ў творчасці рамантыкаў. У гэтым кантэксце яскравым прыкладам з’яўляецца верш К. Вяжынскага «Над Нёманам» («Nad Niemnem»). «Хатняя рака» Міцкевіча для лірычнага героя твора – увасабленне высокай красы роднай зямлі, да якой ён звяртаецца ў сваіх думках-малітвах. Але славы Нёман – яшчэ і прычына разважанняў аб шляхах-дарогах народаў, якія не адно стагоддзе жылі на гэтай тэрыторыі. Аўтар узгадвае іх гісторыю, імкнецца разабрацца ў сучаснай сітуацыі, адшукаць цэласнасць унутранага «я». Першая страфа верша – паэтычнае апісанне славунай ракі з яе «чадам рамантычных зарасцяў» [2, с. 137], далей – разважання-рэфлексіі, «ландшафт душы» лірычнага героя і аўтара:

Pogubiony miliardem niepochwytnych ziaren,
Unoszę się i padam kurzawą na drodze.
Zadudniły racice wypłoszonych saren,
Jastrząb wisi bez ruchu. Skąd ja tu przychodzę? [4, c. 178].

(«Згублены зёрн няўхвытных мільярдм марна, / Пылю дарожным пылам, ім жа ападаю. / ...Капытмі задуднелі спуджаныя сарны, / Ястраб завіс без руху. Скуль іду, гадаю?...» [2, с. 137]).

Характар пераемнасці, формы і падыходы асэнсавання мінулага ў паэзіі К. Вяжынскага сведчылі пра тое, наколькі для яго была важнай ідэя захавання традыцый у XX ст.

Глыбокая сувязь з прасторай беларуска-польска-літоўскага памежжа прадвызначыла самабытны характар творчасці Станіслава Балінскага (Stanisław Baliński, 1898–1984), «прыроджанага паэта настальгіі» (Е. Квяткоўскі). Будучы пісьменнік правёў дзяцінства на Навагрудчыне, увабраўшы прыгажосць яе краявідаў і славетную гісторыю. У яго вершах дасведчаны чытач знойдзе беларускія матывы і вобразы, мастацкае ўслаўленне «крэсавай» прыроды, жыцця і традыцый шляхецкіх двароў.

С. Балінскаму было проста наканавана стаць паэтам: яго прадзеда – вядомы вучоны, прафесар Віленскага ўніверсітэта Анджэй Снядэцкі, маёнтак якога знаходзіўся на тэрыторыі Ашмянскага раёна; па лініі бацькі – Антоні Эдвард Адынец, філакат, літаратар, сябар Адама Міцкевіча (у эміграцыі С. Балінскі захоўваў сямейную рэліквію – іх эпісталарый). Г. Бэрэнт адзначыла наступныя важныя фактары жыцця і творчасці гэтага паэта: «Балінскія перабраліся ў Варшаву з усходніх крэсаў. Але сям’я працягвала жыць мінулым. Сюды быў перанесены і лад жыцця з Літвы. У інтэлектуальна-творчым варшаўскім салоне падтрымліваліся пракаветныя традыцыі, ажывала памяць аб продках і сваяках: Юндзілах, Адынцах, Снядэцкіх. Для Станіслава Балінскага, народжанага ў Варшаве, навагрудска-віленская зямля была сапраўды першай айчынай. Адчуванне сітуацыі існавання ў іншых каардынатах, быцця не на радзіме прадвызначылі ўсё яго жыццё, асабліва ў эміграцыі. Адарванасць ад месцаў, звязаных з гісторыяй роду, успаміны дзяцінства нарадзілі напружанне, якое падчас эміграцыі моцна абумовіла настальгічную танальнасць яго вершаў» [4].

Літаратурная кар’ера С. Балінскага распачалася ў 1920-х гг.: у гэты перыяд ён пачаў актыўна друкавацца ў розных перыядычных выданнях, стаў членам знакамітага аб’яднання «Скамандр», выдаў першую кнігу вершаў «Вечар на Усходзе» («Wieczór na Wschodzie», 1928). Этнакультурны ландшафт беларуска-польскага памежжа, рамантычная (міцкевічаўская) і рэалістычная (ажэшкаўская) традыцыі, скамандрыцкі вопыт эксперыментавання, жыццё ў Варшаве, удзел у ваенных кампаніях – вось тыя падзеі і фактары, якія знайшлі мастацкае адлюстраванне і асэнсаванне ў паэзіі С. Балінскага.

Беларусь, яе мінулае і сучаснасць неаднойчы станавіліся аб’ектам лірычна-філасофскіх рэфлексій С. Балінскага. Так, напрыклад, у вершы «І ў гэтым сакрэты» («Sekrety tej ziemi») польскі паэт называе яе краем «вячорным, салодкім, бо ціхім, умудроным, бо пакорным», зямлёй легендаў, «сапфірнага Нёмна» [2, с. 180]. Лірычны герой С. Балінскага ўслаўляе мужнасць, нязломнасць, трыувшчасць і свабодалюбства жыхароў гэтай зямлі: «Яго можа вораг спаліць, знішчыць, выбіць, / Дзяцей павывозіць, разбурыць сялібы, / Загадам пякельным змяніць іх у пустыню, / Яго ж не зламаць, яго сіла не згіне. / У пень карчаваны стакроць, ажывае – / Шуміць па-беларуску, па-польску спявае» [2, с. 180]).

У вершы «Зямля з Яшунаў» («Ziemia z Jaszun») С. Балінскі ўзгадвае сямейнае паданне пра сваю прабабулю Людвіку Снядэцкую, якая апынулася ў далёкай Турэччыне і вымушана была застацца там жыць. Пакутуючы ад ростані з родным домам на берэзе ракі Мерачанкі, яна ў адным са сваіх лістоў прасіла сваякоў прыслаць з радзімы жменьку зямлі і засушаную кветку незабудкі. Пасля смерці Людвікі Снядэцкай сваякам перадалі яе сакваяж, у якім знаходзіліся торбачка з зямлёй і засушаная незабудка. С. Балінскі, калі вяртаўся з Навагрудка ў Варшаву, атрымаў наказ ад радні пакласці іх на магілу прабабулі:

Powiedziano, gdym wracał latem z Nowogródka:
«Może wysła cię kiedy (masz okazji tyle)
Jako kuriera na Wschód – złóż na jej mogile» [6, с. 87].

(Сказалі, калі вяртаўся ўлетку з Навагрудка: / «Можа пашлюць цябе калі-небудзь (маеш столькі аказій) / Як кур’ера на Усход – пакладзі на яе магілу»).

На жаль, лірычнаму герою (зрэшты, як і самому аўтару твора) не ўдалося трапіць у Турэччыну, але гэта «апошняя рамантычная непатрэбная рэч» («ostatni romantyczny przedmiot niepotrzebny») вандравала з ім у часы цяжкіх жыццёвых дарог і ваеннага ліхалецця, каб пасля на чужыне стаць сімвалам еднасці з роднай зямлёю і ратаваць яго ад настальгіі:

Ja do ziemi wileńskiej nie wiem, kiedy wróćę,
Więc daj mi garść tej ziemi. Drugą – tobie rzucę.
Rzucę w przestrzeń bez gwiazdy, w przeszłość bez kompasu,
Jak przez most zawieszony nad głębinami czasu [6, c. 92].

(Я ў віленскую зямлю не ведаю, калі вярнуся, / То дай мне жменю гэтай зямлі. Другую – кіну табе. / Кіну ў прастору без зоркі, у мінулае без компаса, / Як праз мост, падвешаны над глыбінямі часу).

Зямля продкаў («залацістая айчына») для лірычнага героя С. Балінскага з’яўляецца ўвасабленнем гармоніі і радасці існавання, да яе ён імкнецца ў сваіх думках-успамінах, адрасуе ёй надзвычай эмацыянальныя і шчырыя словы (напрыклад, верш «О мой край» («О краю мой»)):

Płynę do ciebie po nocu,
Kraju mój, śpiewny, uroczy,
Tam chmurki drżały z czułością,
A wiatr kołysał serdecznie –
O kraju mój, tyś mą miłością
Wiecznie [6, c. 171].

(Плыву да цябе праз ноч, / Мой край, спеўны, чароўны, / Там хмаркі дрыжэлі з чуласцю, / А вецер люляў сардэчна – / О мой краю, ты – мая любоў / Навекі).

Лірычны герой С. Балінскага вельмі дакладна прыгадвае дэталі жыцця з маленства і юнацтва: «наш дом і алешыны» («nasz dom i olszyny»), «бэз у ліловай блекласці» («bzy w liliowej poświecie»), «старая цэркаўка і млыны» («cerkiewka stara i młyny»), «таямнічыя балоты і могілкі, каля іх стары дуб» («tajemnicze moczary i cmentarz, przy nim dąb stary»), «напалеонаўскі гасцінец, зарослы лазняком» («napoleoński gościniec, zarosły wikliną»)… Адчуванне еднасці з зямлёю продкаў – у крыві героя, і няма на свеце сілы, якая можа прымусіць яго забыць пра свае карані. Гэтая думка, якая ўзмацняецца дзякуючы лексічнай градацыі і анафары, галоўная ў творы:

Można mnie stamtąd wyrzucić,
Można mi kazać nie wrócić,
Można mnie z żywych wymazać,
Ale jak można zakazać
Tęsknoty? [6, c. 67].

(Можна мяне адтуль выкінуць, / Можна мне загадаць не вяртацца, / Можна мяне з жывых выкрасліць, / Але як можна забараніць / Туго?).

Лірычнаму герою згадваюцца і шчаслівыя хвіліны першага кахання, якое ён спазнаў падчас побыту ў бацькоўскіх мясцінах (верш «Вішні» («Wiśnie»)):

Kiedy u nas na Litwie
Pierwsza wiśnia zakwitnie,
Pierwsza wiśnia jak płatek marzenia,
Spotykamy się z sobą,
Ze mną ty, a ja z tobą,
Zakochani z pierwszego wejrzenia [6, c. 34].

(Калі ў нас ў Літве / Першая вішня зацвіце, / Першая вішня як пялётак мараў, / Сустрэкаемся з сабой, / Ты са мной, а я з табой, / Закаханыя з першага погляду).

Як вядома, пасля заключэння Рыжскай дагавора 1921 г. была ўсталявана новая дзяржаўная мяжа, у выніку чаго насельніцтва памежных тэрыторый было падзелена на «сваіх» і «чужых». У творах С. Балінскага знайшлі мастацкае ўвасабленне, а таксама гістарычнае і ідэйна-філасофскае асэнсаванне тэма падзеленасці народаў, матыў мяжы. Дастаткова прыгадаць верш «Апошняя мяжа» («Ostatnia granica»), у якім аўтар перадае складаную драматургію гэтай падзеі:

To jest ostatnia granica,
Linja o brzegu zielonym,
Strumień, którego dziś stopą,
Do gwałtów i lęków zdolną,
Zwycięzcom i zwyciężonym
Przekroczyć jeszcze nie wolno [6, c. 34].

(Гэта апошняя мяжа, / Лінія з зялёным берагам, / Струмень, якога цяпер стапой, / Звольнай на гвалты і страхі, / Пераможцам і пераможаным / Пераступіць яшчэ не можна).

З кожным новым зборнікам у паэзіі С. Балінскага ўзмацняўся элегічны настрой, становіўся больш адчувальным рэфлексійны складнік. Лірычны герой «Элегіі аб роднай зямлі» («Elegia o ziemi rodzinnej») з сумам успамінае колішнія ліпеньскія вакацыі, праведзеныя ў бацькоўскім доме, разумеючы немагчымасць вяртання ў мінулае:

Gdzie jesteście białe domy, zielone ogrody,
Łąki szare, stawy siwe – gdzie jesteście?
Pod powieką was widzę, jak we śnie,
Długie, długie kresowe wody [6, с. 34].

(Дзе вы, белыя дамы, зялёныя сады, / Шэрыя лугі, сівыя ставы – дзе вы? / Пад павекамі вас бачу, як у сне, / Доўгія, доўгія воды крэсавыя).

С. Балінскі падае дакладную дату свайго побыту ў бацькоў, выразна супрацьпастаўляючы тагачасны стан і сучасныя рэаліі:

Na polance stanę aksamitnej,
W słońca rannego obłoku;
Tutaj zbierało się grzyby
W tysiąc dziewięćset cztertnastym roku [6, с. 34].

(На паляны стану аксамітнай, / У воблаку ранішняга сонца; / Тут збіралі грыбы / У тысяча дзевяцьсот чатырнаццацім годзе).

Лірычны герой С. Балінскага ўпэўнены: успаміны пра зямлю продкаў яшчэ доўгі час будуць з'яўляцца для яго крыніцай натхнення, жыццёвых сіл на чужыне:

Będę łowił te blade wspomnienia,
Które, będąc jeszcze chłopcem,
Odkładałem przezornie na przyszłość,
By ten kraj mi się nie stał zbyt obcy [6, с. 34].

(Буду лавіць гэтыя дарагія ўспаміны, / Якія, яшчэ будучы хлопцам, / Адкладваў прабачліва на будучыню, / Каб гэты край не стаў мне празмерна чужым).

Паэзія С. Балінскага – яшчэ адзін варыянт мастацкага адлюстравання малой гістарычнай радзімы, характэрнай адметнасцю якога з'яўляецца не толькі паэтызацыя яе прыгажосці і самабытнасці, але і сцвярджэнне думкі аб немагчымасці вяртання ў родны дом у выніку вядомых грамадска-палітычных падзей.

Праведзены аналіз творчай спадчыны К. Вяжынскага і С. Балінскага засведчыў, што тэма малой гістарычнай радзімы з'явілася вызначальным маркерам іх жыццёва-светапогляднай ідэалогіі і творчай стратэгіі. Грамадска-палітычныя падзеі, гісторыка-культурныя акалічнасці першай трэці ХХ ст. у значнай ступені абумовілі праблемна-тэматычныя прыярытэты паэзіі гэтых пісьменнікаў, ураджэнцаў сумежжа: у іх выразна прысутнічае залежнасць творчай самарэалізацыі ад далучанасці, пачуцця любові да малой гістарычнай радзімы. Паэтызацыя часоў супольнага жыцця палякаў, беларусаў і літоўцаў, зварот да матыву новай дзяржаўнай мяжы, якая раз'яднала не толькі суседнія народы, але і сем'і, патрыятычны пафас, спавядальнасць інтанацый, багатая апісальнасць, экспрэсія, рамантычная танальнасць – вось тыя ідэйна-мастацкія каардынаты, якія вызначылі мастацкі свет паэзіі К. Вяжынскага і С. Балінскага. Аднак у К. Вяжынскага дамінуе адметнае асэнсаванне гісторыка-культурнай прасторы, роднага дома як крыніцы натхнення, паэтызацыя прыроды памежнага рэгіёна; у паэзіі С. Балінскага прысутнічае выразны матыву жыцця на чужыне, адарванасць ад бацькаўшчыны, што становіцца прычынай экзістэнцыяльнай тугі, інтэнсіўных аўтарскіх успамінаў.

Творы К. Вяжынскага і С. Балінскага 1918–1939 гг., прысвечаныя малой гістарычнай радзіме, розныя па часе напісання, па індывідуальна-лірычнай манеры, ракурсах бачання і асэнсавання мінулага і сучаснасці, але ў адзінстве сваёй тэмы гучаць настолькі арганічна, што могуць успрымацца як своеасаблівы патрыятычны дыптых.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Мархель, У. І. Прысутнасць былога : нарысы, артыкулы, эсэ / У. І. Мархель. – Мінск : Выд. М. М. Трафімчук, 1997. – 192 с.
2. Напярэймы: ад Буга да Варты : анталогія пол. паэзіі XX ст. : [у 2 т. / пер. і прадр. А. Лойкі]. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2003. – Т. 1. – 386 с.
3. Wierzyński, K. Wybór poezji / K. Wierzyński. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1991. – 554 s. – (Biblioteka Narodowa. Seria 1 ; № 275).
4. Wierzyński, K. Kurhany / K. Wierzyński. – Warszawa : J. Mortkiewicz, 1938. – 49 s.
5. Berent, A. Los poety emigranta [Electronic resource] / A. Berent. – Mode of access: <http://www.strony.ca/Strony63/articles/a6303.html>. – Date of access: 07.02.2020.
6. Baliński, S. Wiersze zebrane, 1927–1947 / S. Baliński. – Londyn : Stow. Pisarzy Pol., 1948. – 306 s.

References

1. Markhel' U. I. *Presence of the past : outline, articles, essays*. Minsk, M. M. Trafimchuk Publ., 1997. 192 p. (in Belarusian).
2. *Towards: From Bug to Warta: anthology of 20th century Polish poetry. Vol. 1*. Minsk, Entsyklapedyks Publ., 2003. 386 p. (in Belarusian).
3. Wierzyński K. *Wybór poezji* [Selected poetry]. Wrocław, Warszawa, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991. 554 p. (in Polish).
4. Wierzyński K. *Kurhany* [Mounds]. Warszawa, J. Mortkiewicz, 1938. 49 p. (in Polish).
5. Berent A. *The fate of the emigrant poet*. Available at: <http://www.strony.ca/Strony63/articles/a6303.html> (accessed 07.02.2020) (in Polish).
6. Baliński S. *Wiersze zebrane 1927–1947* [Collection of poems, 1927–1947]. Londyn, Stowarzyszenie Pisarzy Polskich, 1948. 306 p. (in Polish).

Информация об авторе

Хмельницкий Николай Николаевич – кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой. Белорусский государственный университет (пр. Независимости, 4, 220050, Минск, Республика Беларусь). E-mail: KhmelnickiNN@bsu.by

Information about the author

Mikalai M. Khmialinitski – Ph. D. (Philol.), Associate Professor, Head of the Department. Belarusian State University (4 Nezavisimosti Ave., Minsk 220050, Belarus). E-mail: KhmelnickiNN@bsu.by